

мережі біосферних заповідників внесено заповідники "Асканія-Нова" та Чорноморський, а у 1998 р. – Дунайський біосферний заповідник. У вересні 1991 р. було підписано протокол про співробітництво у справі створення біосферного заповідника між Україною, Польщею і Словаччиною. У 1992 р. введено нову категорію заповідних територій – "державний регіональний ландшафтний парк". В основу мережі біосферних заповідників покладена схема біографічних провінцій М. Удварді.

Підчас незалежності в Україні прийнято ряд державних документів, спрямованих на подальший розвиток заповідної справи. У вересні 1994 р. Верховна Рада України прийняла Постанову "Про програму розвитку заповідної справи в Україні", якою передбачено збільшення площ територій та об'єктів природно-заповідного фонду як важливого інтегрального екологічного показника до 2000 року до 3-4 %, а в окремих регіонах – до 9-10 % від загальної території. Водночас поставлено завдання забезпечення репрезентативності природно-заповідного фонду з флористичною, ценотичною, фауністичною, геологічною, ґрунтознавчою, ландшафтною та іншою ознаками.

Історія природно-заповідної справи в Україні свідчить, що наша країна займає гідне місце у світовому природоохоронному процесі. У той же час держава ще має чимало зробити, щоб підвищити питому вагу заповідних об'єктів стосовно загальної території країни. Заповідні території мають стати справжніми "еталонами природи і об'єктами дидактики. Навчально-наукові експедиції та екскурсії, еколого-пізнавальні та еколого-рекреаційні стежки, студентські науково-дослідні станції – це неповний перелік форм освітньо-виховної природоохоронної роботи, яка має знайти повсюдне поширення. Вона має лежати в основі патріотичного виховання студентської молоді.

Література

1. Даниленко В.М. Заповідна справа. – Миколаїв: МФ НУКМА, 2002. – 140 с.
2. Справочник по заповедному делу. – К.: Урожай, 1988. – 168 с.
3. Термена Б.К., Літвіненко С.Т. Охорона та раціональне використання природних ресурсів. – Чернівці: Рута, 2004. – 175 с.

УДК 631.524+712.41

Проф. др. габ. Т. Казьмерчак, м. Краків

ПРОФЕСОР МАРІАН РАЦІБОРСЬКИЙ І ПРОФЕСОР ВЛАДИСЛАВ ШАФЕР – ПІОНЕРИ ОХОРОНИ ПРИРОДИ

Розглянуто життєвий шлях, наукову і організаційну діяльність професорів Маріана Раціборського і Владислава Шафера, які були не тільки визначними ботаніками і вченими, але й першими організаторами охорони природи. Раціборський був професором ботаніки Сільськогосподарської академії у Дублянах під Львовом, пізніше у Львівському та Ягайловському університетах, належав до найбільш видатних польських вчених на зламі двох століть. Не маючи 30 років, Раціборський здобув славу визначного флориста сучасності. Проф. Владислав Шафер – учень професора Маріяна Раціборського. Першою працею з охорони природи В. Шафера, видрукованою у 1912 р., була "Пеняцка пам'ятка". У Пенях від 1886 р. охоронявся прекрасний буковий ліс на краю Поділля. У наступному році Шафер написав дві праці з охорони природи: "Про деякі рідкі рослини Галицької Низовини" і "Тиси у Княж-Дворі біля Коломиї – гідний охорони пам'ятник природи". У 1910-1912 рр. др. Шафер прохо-

дить додатковий курс лісівництва у Відні та Мюнхені, після якого дістає посаду проф. ботаніки у лісовій школі у Львові. У 1921 р. році з його участю утворено природні резервати: на Хелмовій, тисів у Княж-Дворі, а третій – біля Ворохти (400 га лісу). Завдяки проф. Шаферу утворено Державну комісію охорони природи. Проф. В. Шафер був деканом філософського ф-ту, у 1936-1938 рр. ректором Ягайлонського ун-ту, а у 1941- 1945 рр., під час німецької окупації, – ректором підпільного ун-ту.

Ключові слова: піонери, охорона природи, рідкісна рослинність.

Prof. dr. hab. Tadeusz Kaźmierczak – agricultural academy of Kraków

Professor Marian Raciborski and professor Władysław Szafer – pioneers of the nature conservation

The article presents live, scientific and organization activity of professors Marian Raciborski and Władysław Szafer. They were not only great botanists, scientists, but also firsts creators of the nature conservation.

Keywords: pioneer, nature conservation, rare plants.

Маріян Раціборскі, проф. ботаніки Сільськогосподарської академії у Дублянах, пізніше у Львівському та Ягайловському університетах, належав до найвидатніших вчених у польській науці на переломі двох століть.

Народився у 1863 р. у Бжостові Сандомирського воєводства. Батько був одним із організаторів січневого повстання, після поразки якого родичі з немовлям утекли до Швейцарії від переслідування Москви. Незабаром родина Раціборських переїхала до Кракова, де хлопець провів свою молодість. 14-літній Раціборскі збирав на Краківській землі рідкісні екземпляри рослин, знайшовши невідому для Польщі водну рослину *Elodea canadensis*. Вивчав біологію і медицину в Ягайловському університеті і одночасно працював аспірантом. У віці 20 років друкує у видавництві Польської академії уміння першу наукову працю. Від того часу впродовж 33 років написав біля 300 праць на польській, німецькій, французькій та голландській мовах. Описав майже 560 рослин. В Ягайлонському університеті він зустрів прекрасних вчителів та приятелів, таких як Юзеф Ростафінскі, в якого був асистентом, Едвард Янчевскі, Александр Новіцкі – ініціатор охорони бабака і козулі у Татрах, Владислав Кульчиньскі та інші. Не маючи 30 років Раціборскі здобув славу визначного флориста. У 1892 р. виїхав із Кракова у Мюнхен. Тут у проф. Гебля був асистентом і захистив докторську дисертацію з ботаніки. Коли на острові Ява епідемічні хвороби нищили цукрову тростину і тютюн, уряд Голландії для вирішення цієї складної проблеми, поміж багатьох науковців, вибрав Раціборського. Коли Раціборському вдалось знищити хвороби тростини оригінальними методами, голландці дали йому високу зарплату й запропонували залишитись працювати. Однак у Голландії Раціборскі у 1900 р. повернувся із Яви у Дубляни, де став професором кафедри ботаніки і Ботанічного саду, який він тут заснував. Раціборскі займається не тільки науковою, але й організаційною працею. Він є активним діячем у таких товариствах як природознавче ім. Коперніка та літературно-наукове, в якому познайомився з визначним польським поетом Яном Каспровічем (1860-1926) – проф. Львівського ун-ту, а також з Яном Гвальбертом Павліковським (1860-1939) – проф. Сільськогосподарської академії у Дублянах – одним з піонерів руху охорони природи. Якраз з Павліковським збудували "золотий міст", що з'єднував при-

родознавство з гуманістичною культурою. М. Раціборські був ініціатором введення охорони природи як самостійної дисципліни.

У 1912 р. Раціборські переїхав у Краків, де заснував Інститут ботаніки і Ботанічний сад.

Його наукові праці торкалися класичної морфології, цитології і анатомії рослин, загальної біології (у 1880 р. описав мутацію рослин, випереджуючи Де Вріса на 20 років) та фізіології рослин. Він відкрив у грибка *Basidiobolus ranarum* новий тип росту клітини (т. зв. кроковий ріст), отримав специфічну оксидазу цукрової тростини (також у грибів). Це були піонерські праці у світовій науці. З систематики і флористики написав Явайську монографію папороті. Вів дослідні праці над грибами і водоростями. З географії рослин залишив кілька публікацій і концепцію першої геоботанічної карти Польщі. У 1889 р. професор розпочав свої оригінальні палеоботанічні дослідження.

Професор Раціборські був не тільки визначним біологом, але також сіячем ідеї охорони природи, він буде її апостолом. Його заслуги на цьому полі діяльності можна порівняти тільки з великими заслугами Яна Гвальберта Павліковського, який прожив майже чверть віку довше від Раціборського.

М. Раціборські у 1900 р. у львівському літературно-науковому журналі "Атенеум Польське" видрукував науковий трактат "Пам'ятники Природи". Тенденцію цього трактату найліпше передає останнє речення вступу: "Почуття любові Вітчизни, спільноти з суспільством і землею, витворене тільки на підставі традиції і лектури історії або поезії, може бути дуже сильним, але якщо йому забракне ближчої знайомості речі, стається туманним і бесплідним".

У лютому 1904 р. у Львові завдяки Раціборському до різних установ та приватних осіб скеровано повідомлення про реєстрацію у всій країні пам'ятників природи.

У способі розуміння завдань і цілей праці в охороні природи великий вплив мали на Раціборського Хуго Конвенц (1855-1922 – нім. палеоботанік, директор першого бюро охорони природи в Берліні – і Кароль Шретер (організатор охорони природи у Швейцарії і у всьому світі). В Інституті ботаніки Ягайлонського ун-ту заховались листи Конвенца і Шретера, написані до Раціборського у справах охорони природи. Науковий трактат "Пам'ятники Природи" мав вирішити практичне завдання – знаходити і побуджувати охочих до збирання докладних відомостей про об'єкти, які заслуговують на охорону на території всієї Польщі. Трактат досягнув мету, був зав'язком всяких заходів на цьому полі природознавців, лісівників та всіх інших любителів рідної природи.

Перша світова війна принесла смерть багатьом учням та друзям М. Раціборського. Це нещастя Професор дуже переживав. Туберкульоз був причиною його смерті 17 березня 1917 р. у Закопане у віці 54 років. Там, у Закопане, він похований.

Література

1. Szafer W. W stulecie urodzin Mariana Raciborskiego. – K.: Ochrona Przyrody. – 1963. – С. 9-16.
2. Zemanek A. Raciborski Marian. Encyklopedia Biologiczna, 1999, т. 9. – С. 49-50.